

4. Касаткин А. Н. Управление тренировочным процессом юных волейболистов на этапе спортивной специальной подготовки: Дисс. канд. пед. наук. – Ворошиловград, 1983. – 126с.

5. Кудряшов Е. В. Контроль за уровнем развития быстроты и скоростно-силовых качеств у волейболисток различной квалификации //Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. науч. тр. /Под ред.. Ермакова С. С. – Харьков, 2002. – № 5. – С. 27–31.

6. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей. – Львів: “Штаб”, 1997. – 207с.

7. Максименко Г. М. Планирование и контроль тренировочного процесса в спортивных играх. – Луганськ: Знання, 2000. – 276с.

8. Матвеев Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. – К.: Олимпийская литература. – 1999. – 317с.

9. Платонов В. М., Булатова М. М. Фізична підготовка спортсмена. – К.: Олімпійська література, 1995. – С. 275–317.

10. Романенко В. А. Двигательные способности человека. – Донецк: Изд-во Дон НУ, 2005. – С. 110–135.

Галина Усманова,

Чернігівський національний педагогічний
університет ім. Т. Г. Шевченка

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми. Середина ХХ століття визнана вченими початком чергової екологічної кризи, яка має глобальний характер. Це означає, що існує небезпека руйнування систем життєзабезпечення людства й біосфери в цілому. Прогресувальна деградація біосфери Землі може набути характеру незворотних процесів, і навколишнє середовище може стати непридатним для існування. Серед основних причин такої ситуації – демографічний і промислово-енергетичний «вибухи», наслідками яких є збільшення кількості локальних катастроф – деградація ґрунтів (ерозія, зниження родючості), зменшення площ лісів, збільшення старих і поява нових пустель, вимирання і зникнення різних видів тваринного й рослинного світу, нестача питної води, забруднення середовища токсичними та радіоактивними речовинами, накопичення відходів тощо.

Усе це є результатом тривалої антропоцентричної екологічної свідомості, коли природа протиставлялася людині, уважалася її власністю і використовувалася тільки для задоволення її потреб. Природа сприймалася як об'єкт людських маніпуляцій, а її розвиток сприймався не інакше, як процес, що повинен бути підкорений процесу розвитку людини.

Лише із середини ХХ століття, коли людство відчуло «екологічний дефіцит», постало питання про необхідність зміни системи зв'язків з природою. Розуміння того, що для подолання екологічної кризи необхідне нове бачення світу, новий тип екологічного мислення й свідомості, призвело до виникнення «інвайронментальної парадигми» (від англ. *inviroment* – навколишнє середовище). У результаті екологічна свідомість стала екоцентричною, для якої характерні: орієнтування на екологічну доцільність, відсутність протиставлень людини і природи; сприйняття природних об'єктів як повноправних суб'єктів, партнерів у взаємодії з людиною; баланс прагматичної і непрагматичної взаємодії з природою [1].

Формування екоцентричної екологічної свідомості, а паралельно й екологічної культури є ланкою навчально-виховного процесу, а саме – ланкою екологічної освіти й виховання.

Завдання суцільної екологічної освіти вперше було поставлено на I Всесвітній міждержавній конференції 1977 року у Тбілісі. 1992 року на міжнародному форумі в Ріо-де-Жанейро беззаперечно підтримана концепція сталого розвитку, центральне місце в якій теж займає екологічна освіта [2].

Екологічна освіта й виховання – це процес безупинний, який має розпочинатися змалечку й здійснюватися протягом усього життя людини. Адже за умов науково-технічного розвитку навіть дорослій людині необхідно постійно вдосконалювати свої знання з питань екології.

Провідна роль у вихованні екологічно освіченої особистості належить навчальним закладам. Екологічна освіта й виховання дітей та молоді тільки тоді є високоефективними, коли різні аспекти їхнього змісту розкриваються у взаємодії всіх навчальних дисциплін. Тобто увесь педагогічний колектив повинен брати активну участь у формуванні екологічної свідомості вихованців.

Фахівці фізичного виховання повинні бути екологічно освічені, щоб паралельно з реалізацією своєї основної мети – виховання здорового підростаючого покоління – у межах викладання предмета фізкультури здійснювати етапи екологічної освіти й виховання, адже без збереження довкілля не може бути здорової нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічній освіті та вихованню людини присвячено багато досліджень. Вони проводилися у сфері філософії, соціології; є дослідження загальнотеоретичні, науково-педагогічні [3]; значна кількість наукових праць присвячена питанню екологічного виховання в навчальних і позанавчальних закладах освіти, формуванню екологічної свідомості, вихованню екологічної культури [3, 4]; певна кількість досліджень присвячена визначенню вікових особливостей у вихованні школярів [3], наявності міжпредметних зв'язків на уроках математики, хімії, географії, мови, при вивченні предметів

природничого циклу [3, 4]. Є дані про екологічну освіту й виховання на уроках фізики, літератури, історії, образотворчого мистецтва, музики [1].

Питанню виховання екологічної свідомості, екологічної культури в процесі фізичного виховання, занять спортом та під час участі в спортивних заходах майже не приділяється уваги. Існують лише поодинокі публікації щодо екологічної освіти фахівців сфери туризму [2], виховання екологічної свідомості й культури у процесі фізичного виховання студентів [3]. Отже, питання екологічної освіти фахівців фізичного виховання обговорюється дуже мало, а на участі їх у процесі екологічного виховання дітей і молоді взагалі не наголошується. Тому метою роботи є доведення необхідності екологічної освіти фахівців фізичного виховання та розкриття напрямків їхнього участі в процесі екологічного виховання підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу. Екологічну освіту вважають одним з основних факторів становлення гармонійного суспільства, розглядають як систему знань про глобальні умови існування живого, комплекс просвітницьких і педагогічних заходів для формування природоохоронної свідомості, а на її основі – мотивації до відповідної діяльності. Крім того, екологічна освіта – це передача відповідних навичок, умінь, ідеалів, норм знань щодо збереження природних цінностей тими, хто їх засвоїв, тим, хто ще не оволодів ними.

Провідна роль у здійсненні екологічної освіти й виховання належить педагогам. Успіх розв'язання завдань екологічної освіти залежить від переконань, професійної майстерності, ерудиції, екологічних знань, екологічної культури й свідомості самого вчителя.

Згідно з концепцією екологічної освіти, екологічне навчання й виховання здійснюється педагогами на всіх етапах навчання – це дитячі дошкільні заклади, загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади усіх рівнів акредитації. Вихідним положенням вищої екологічної освіти є продовження базової середньої освіти на наступному, більш високому рівні з метою формування у студентів високої екологічної культури, глибоких екологічних знань та біосферного світогляду, підготовка бакалаврів, спеціалістів і магістрів в усіх сферах екологічної, практичної, управлінської, освітньої та наукової діяльності. Істотне значення в екологічному вихованні має діяльність фахівців фізвиховання, які працюють з молоддю у позанавчальний час (керівники гуртків, тренери тощо).

У навчальних планах ВНЗ для неекологічних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» повинен бути курс екології, який має включати необхідні теоретичні й практичні аспекти [5].

Особливе значення має екологічна освіта для студентів педагогічних ВНЗ, майбутніх вихователів і вчителів, які разом з набуттям екологічних знань мають опанувати методику екологічної виховної роботи. Безпосередньо це стосується і спеціалістів з фізичного виховання. Адже

на факультетах фізвиховання викладаються такі дисципліни, як анатомія, фізіологія, гігієна людини, основи валеології, основи медичних знань, що безумовно, мають міждисциплінарні зв'язки з екологією. Викладання цих дисциплін передбачає вивчення взаємодії людини й довкілля. Так, наприклад, обґрунтовується роль забруднень навколишнього середовища у виникненні неспецифічних захворювань легень, серцево-судинних розладів, злоякісних новоутворень, алергічних проявів організму, також розглядається вплив природних чинників на здоров'я людини. Тому вчитель фізичної культури повинен бути екологічно компетентним, мати сформовану екологічну свідомість, знати закони екології, стан природи, безпечність її середовища. Адже тільки маючи такі знання, можна їх розумно використовувати для виховання здорового покоління без шкоди для природи.

Заняття з фізкультури дуже часто відбуваються на лоні природи, що дуже добре і з великою радістю сприймається учнями. Це можуть бути як звичайні уроки фізкультури, так і проведення різного роду позакласних заходів типу «Веселих стартів», змагань тощо. Ще в минулому столітті видатними вченими – педагогами В. О. Сухомлинським, К. Д. Ушинським було відмічено позитивний вплив природи на формування особистості, її духовного й фізичного стана. Заняття з фізкультури, які проводяться на природі, задовольняють потребу дітей у руховій активності, підвищують фізичну підготовленість, сприяють загартовуванню учнів. Завдяки додатковому спілкуванню з природою, поліпшується стан психосоматичного здоров'я дітей, формується бережливе ставлення і любов до природи, естетичне сприйняття навколишнього світу, розвиваються пізнавальні й творчі здібності, діти готуються до різноманітних життєвих ситуацій, відбувається всебічне гармонійне формування свідомості.

Тому вчитель фізкультури, який організовує заняття на свіжому повітрі, обов'язково повинен звертати увагу дітей на особливості поведінки в природі, й сам мати знання про екологічний стан місцевості, де плануються заняття, чи не знаходиться поруч автомагістраль, сміттєзвалище, залізнична колія, ТЕЦ, великі промислові підприємства. Адже лише чисте повітря, незасмічені парки і сквери можуть принести користь молодому організму й дати заряд позитивного настрою та енергії. Загазоване й забруднене відходами середовище непридатне для проведення спортивних занять, проте дає змогу молодому поколінню замислитися над проблемами природи, причиною яких є діяльність людини.

Велику відповідальність мають тренери, які супроводжують дітей на змаганнях, і викладачі, які організовують туристичні походи. Вони повинні цікавитися й знати екологічні проблеми тієї місцевості, де влаштовуються змагання і проходить туристичний маршрут – це

безпосередньо знання про рівень забруднення питної води, продуктів харчування, повітря, природних водойм, ґрунтів.

Є види спорту, тісно пов'язані з природою, – це воднолижний спорт, лижний спорт, автомобільний, підводний види спорту, спортивний туризм тощо. Організатори й учасники змагань з таких видів спорту повинні мати широкий спектр знань з екології, адже ці види спорту мають свій вплив на природу, й часто негативний, що пов'язано з використанням певного спортивного інвентаря, технічних засобів та створених умов змагань (неякісне пальне, яке забруднює повітря, ґрунт; шум, пожежна небезпека тощо).

Крім того, існує цілий ряд документів про дбайливе ставлення до навколишнього середовища під час організації й проведення навчально-виховних і спортивних заходів [3], які кожен спеціаліст з фізичного виховання обов'язково повинен знати.

Проаналізовані нами програми з «Основ екології», за якими викладається ця дисципліна на факультетах фізвиховання, містять достатню кількість теоретичних питань, котрі охоплюють різні екологічні проблеми. Проте, тематика практичних занять не передбачає реалізації основної мети із застосування набутих знань у професійній діяльності. Це ставить під сумнів мотивацію вивчення дисципліни й професійну зацікавленість нею і, відповідно, не дає достатньої можливості студентам усвідомити важливість здійснення екологічного виховання школярів на уроках фізкультури.

Висновки. Спеціаліст з фізичного виховання повинен бути екологічно освіченим, мати сформовану екологічну свідомість, володіти методикою екологічної виховної роботи й брати активну участь у набутті додаткових екологічних знань та оволодінні технологіями формування екологічної свідомості молодого покоління.

Наявні навчальні програми з курсу «Основи екології», який викладається на факультетах фізвиховання, потребують детального вивчення з метою їхнього доопрацювання в напрямку професійної спрямованості, а також координації їх власне екологічного та еколого-педагогічного змісту. Це дасть змогу адаптувати його до безпосередньої діяльності вчителів фізкультури.

Бібліографія

1. Дерябко С. Д. Экологическая педагогика и психология /С. Д. Дерябко, В. А. Ясвин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 478 с.
2. Аніщенко В. Екологічна освіта фахівців сфери туризму /В. Аніщенко //Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 36. – С. 6–8.
3. Мудрік В. І. Виховання екологічної свідомості та культури у процесі фізичного виховання студентів /В. І. Мудрік, В. В. Марунін, О. Л. Прокопенко //Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 6. – С. 31–33.

4. Лазаренко Л. М. Основні напрями розвитку педагогічних досліджень щодо екологічного навчання у вищій школі та післядипломній освіті /Л. М. Лазаренко, В. В. Дивак //Безпека життєдіяльності. – 2008. – № 7–8 . – С. 40–42.

5. Сутність, завдання, форми екологічного виховання студентів //Виховна робота зі студентською молоддю. – Одеса, 2006. – С. 84–93.

Юрій Бойчук,

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО- ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Актуальність та постановка проблеми. У сучасних умовах гуманітарно стратегією подолання екологічної кризи та оптимізації медико-екологічної ситуації має бути еколого-валеологічна культура. Її можна вважати основою ціннісного ставлення до здоров'я людини та здоров'я навколишнього середовища, розуміння їхньої взаємозалежності й взаємообумовленості, свідомої еколого- та здоров'язберігальної поведінки особистості щодо захисту й поліпшення середовища існування та збереження, відновлення і розвитку здоров'я [1; 2; 3].

Ураховуючи соціальну місію вчителя, пов'язану з реалізацією універсальних ідей екологобезпечного розвитку, центр уваги фокусується саме навколо сформованості еколого-валеологічної культури його особистості. Проте, аналіз досвіду практичної підготовки педагогічних кадрів, теоретичних педагогічних досліджень свідчить про відсутність єдиного розуміння сутності еколого-валеологічної культури як психолого-педагогічного феномена, теоретично обґрунтованої науково-методичної моделі її формування в сучасній системі вищої педагогічної освіти.

Мета роботи – обґрунтування теоретико-методичних аспектів формування еколого-валеологічної культури, майбутнього вчителя в умовах професійно-педагогічної підготовки.

Результати досліджень. Досліджуючи історико-філософські витоки еколого-валеологічної культури було встановлено, що її генезис логічно пов'язаний з історичними традиціями та стереотипами стосунків людини з навколишнім середовищем у їхніх об'єктивних і суб'єктивних виявленнях. Еколого-валеологічні уявлення змінювалися з розвитком самої людини та умов її існування. Урахування їхніх еволюції дає змогу глибше осягнути той історичний фундамент, на основі якого можна здійснювати повноцінне формування еколого-валеологічної культури майбутніх учителів, прищеплювати їм еколого-валеологічні цінності, навички неруйнівної, здоров'язберігальної поведінки в навколишньому середовищі.